

УДК 271.4(71=161.2)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2024.158.10>

Тарас ПШЕНИЧНИЙ, д-р іст. наук, доц.

ORCID: 0000-0003-2484-2694

e-mail: pshenychnyi.taras@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЄПАРХІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ ТА ЇЇ УЧАСТЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОБУТУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Вступ. Переселення українців до Канади на початку ХХ ст. – складна та багатогранна сторінка в історії української еміграції. У своїх масштабах вона охопила різні соціальні верстви, які експортували українську культуру, традиції, церкву за межі етнічних територій. Остання, зокрема, відігравала особливу роль у житті діаспори, перетворившись на авторитетну інституцію. Зокрема, у статті йдеться про роль Української греко-католицької церкви в організації допомоги українським переселенцям у Канаді.

Методи. Для забезпечення комплексного погляду на роль єпархії УГКЦ в Канаді, її менторські програми для українських переселенців було застосовано принцип системності, аналітичного осмислення, а також хронологічної послідовності, який використано для поетапного аналізу роботи єпархії УГКЦ в Канаді.

Результати. Представлено початки роботи єпархії Української греко-католицької церкви в Канаді з українськими переселенцями у перше десятиліття її створення. Основний акцент зроблено на діяльності першого греко-католицького єпископа Никити Будки, який став тим, хто вдався до створення менторських програм на рівні єпархії для вірян УГКЦ. В роботі розкрито широкий спектр викликів, з якими стикалися як емігранти, так і церква. Продемонстровано цілісність соціального служіння УГКЦ, роль митрополита Андрія Шептицького в організації української діаспори тощо.

Висновки. На основі аналізу широкого спектра спеціальної джерельної бази виділено ключові вектори діяльності єпархії УГКЦ в Канаді, насамперед – її очільника Никити Будки.

Ключові слова: Канада, українці Канади, українська діаспора, Українська греко-католицька церква, Никита Будка, суспільно-політична діяльність, канадське українство, культурно-освітня діяльність, уряд Канади.

Вступ

Географія розселення українців в умовах сучасних еміграційних процесів, викликаних російсько-українською війною, дає привід вкотре аналізувати феномен української діаспори, її масштаби та особливості. Серед поширених наративів про історію української діаспори існує той, в якому вона постає окремишньою замкнутою спільнотою, зацикленою на збереженні власних традицій, аграрної культури, релігії тощо. Проте це надзвичайно хибне уявлення. Українська діаспора – це великий організм, який функціонував і продовжує функціонувати поза межами України вже більше сотні років. Його становлення – це складний, багатогранний, нелінійний процес, зумовлений різноманітними чинниками, головню – соціально-економічного та суспільно-політичного характеру.

Турбулентні суспільно-політичні процеси початку ХХ ст., які охопили українські землі, пожвавили і до того активний процес еміграції українців на північноамериканський континент. Попри всі його складові він мав й характерну особливість. Йдеться, перш за все, про його політичне забарвлення. Це було зумовлено викликами як і Першої світової війни, так і наслідками української революції. Саме на їхньому фоні відбулася політизація української діаспори, розпочався важкий шлях перетворення терміна "українець" на маркер самоідентифікації цілої групи людей за мовною, культурною, релігійною ознаками, а також і соціальним устроєм.

Шлях у заокеанські світи вже був прокладений, однак соціальні процеси в Канаді розкривали перед новими переселенцями складну реальну дійсність. Велика депресія, економічні негаразди, відсутність робочих місць, побутує шахрайство стали викликом для ново-прибулих. Окрім того, в Канаді мали місце різного роду упередження щодо емігрантів, які часто-густо ставали заручниками місцевих роботодавців, політичних та міжконфесійних чвар, у тому числі й у середовищі самих

українських громад. Такий стан речей породжував конфлікти серед спільнот переселенців, які подекуди призводили й до трагічних наслідків. Один з них стосувався "поглиблення рабської психіки" серед українських громад, через яку, перефразовуючи слова відомого громадського та політичного діяча з Галичини О. Назарука, спільнота втрачала чіткі, однозначні та незламні погляди на життя, втрачала віру у власні сили. Саме останнє, на його думку, підриває життєво-необхідні цінності людини, "формує скептицизм і цинізм, що призводить до соціальної апатії та духовного зламу" (Кошетар, 2005, с. 41). На малі та незахищені соціальні групи емігрантів це впливає вкрай негативно, оскільки руйнує засадничі принципи їхнього виживання за межами етнічних територій. Однією з тих інституцій, яка зуміла виступити арбітром у налагодженні відносин між різними групами діаспоріян, допомоги їм соціалізуватися в нових соціокультурних реаліях, стала Українська греко-католицька церква та її духовенство. Слід заважити, що з усіх українських емігрантів до Канади на початку ХХ ст. 80 % (Українські поселення, с. 227) складали українці Галичини, для яких УГКЦ вже була авторитетною суспільною інституцією.

Власне, в реаліях масштабування української еміграції греко-католицькому духовенству, як і Церкві загалом, випала нагода стати авторитетною силою та провідником українського народу на теренах Канади. Один із дослідників життя українців у Канаді Я. Хоростель з цього приводу описував ситуацію, яку мав можливість спостерігати в м. Торонто: "Українська католицька громада зосереджена при трьох парохіальних церквах, під проводом свого Владика стала релігійним центром цілого східного екзархату, а величавий храм св. Володимира – це осередок релігійного та культурного життя... Діють тут численні економічні, суспільні, політичні та культурно-освітні громади" (Борітеся-поборете..., с. 9). Автор, безумовно, констатує вже факт багатовимірного служіння церкви українським переселенцям. Однак за його висновками

криється абсолютне розуміння того, який шлях пройшла УГКЦ в Канаді, щоб стати для сотні тисяч емігрантів консолідуючою національною інституцією.

Методи

Для реалізації поставлених цілей, зумовлених актуальністю теми, було використано спеціальний методологічний інструментарій. Принцип хронологічної послідовності було застосовано з метою поетапного аналізу роботи єпархії УГКЦ в Канаді з українськими переселенцями. Застосування принципу системності зумовлене потребою системного погляду на масштаби та багатовекторність заангажування греко-католицької церкви в роботу з діаспорою. Принцип аналітичного осмислення дав змогу надати критичну оцінку роботі єпископа Никити Будки, як і особливостям комунікації між церквою та українськими емігрантами в Канаді в першій чверті XX ст.

Мета статті полягає у висвітленні багатовекторного спектра служіння греко-католицького духовенства для української діаспори в Канаді, зокрема після створення єпископської кафедри на чолі з Никитою Будкою. Хронологічні рамки охоплюють першу половину XX ст. Зокрема, увага акцентується на першому десятилітті діяльності єпархії УГКЦ в Канаді. Це доба масових переселень жителів західноукраїнських земель до Канади та початки інституалізації української діаспори в цій країні, значну роль у чому відіграла греко-католицька церква.

Дослідження української еміграції в Канаді належить до одного з яскраво представлених в історіографії напрямків. Частина з них – це роботи українських науковців у діаспорі, таких як М. Марунчака, Б. Форвина, о. А. Ліщинського, о. П. Божика, П. Мірчука та ін. Цінність їхніх робіт полягає в тому, що у них здійснено спробу синтезу та систематизації різного роду джерел та подачу цілісного погляду на феномен української еміграції, її особливості, устрій тощо. Суттєвим доповненням до діаспорних видань є праці дослідників, які побачили світ в Україні після 1991 р., а особливо новітні публікації, присвячені темі української діаспори в Канаді. Уваги заслуговують наукові розвідки Ю. Недужка, І. Підкурської, А. Василенка, Ю. Ладжуна, В. Макара, Н. Волік, М. Богачевської та ін. Слід зауважити, що вони носять міждисциплінарний характер. Окрім того, що автори через свої дослідження ввели до наукового обігу нову джерельну базу, вони також запропонували сучасні підходи до оцінки соціально-економічних, суспільно-політичних, культурних та релігійних процесів у середовищі української діаспори.

Результати

Масштабна еміграція населення – це складне явище, яке, в принципі, за своєю суттю і не буває простим. Воно завжди побудоване на фундаментальному принципі виходу людини з однієї зони комфорту та формуванням нею нової в новій країні з іншими суспільним устроєм, традиціями, законами тощо. Саме в таких умовах опинилися українці, які почали переїжджати в Канаду на початку XX ст. Хоч і мережа українських поселень в Канаді на цей час була доволі розгалуженою, та комунікація між ними була неналагодженою. Для кожної соціальної групи – селян, міщан, представників громадських та політичних рухів переїзд в іншу країну ставав викликом. Попри усі труднощі, з якими стикалися переселенці, були й ті, які можна визначити як критичні для виживання. А саме, йшлося про складну процедуру соціалізації в незвичному, ментально відмінному від традиційного, соціокультурному просторі. Іншою проблемою, як виявилось, стали труднощі з налагодженням

горизонтальних комунікацій з представниками першої хвилі української еміграції. Про це пише й сучасна історикиня М. Богачевська (Богачевська, 2021), а також згадував у спогадах В. Гавриш. Останній, як людина, що відчула на собі усі складнощі життя в еміграції, також описував, наскільки важливими серед емігрантів були слова "свій до свого" (Гавриш, 1974, с. 66–67): "Там (в Канаді. – Авт.) він був дуже потрібний, бо там треба було розбудовувати свою рідну промисловість і свою торгівлю... . Ми повинні держатися цього клича в нашому щоденному житті там, де лиш можемо" (Гавриш, 1974, с. 66). Про необхідність такої консолідації та ще й авторитетної інституції, навколо якої відбувалося об'єднання, автор писав небезпідставно. Він відсилався на власний досвід, коли мешкав неподалік містечка Чортків в Галичині. Саме там, відзначав він, "постали численні кооперативи по наших селах, містечках та містах...", церква взяла на себе місію по забезпеченню соціального блага населенню (Гавриш, 1974, с. 71).

Відсутність єдиного координаційного центру для українців в Канаді, як і налагоджених горизонтальних комунікацій між ними, породжували негативні явища, у тому числі й конфлікти. Вони виникали як і через відсутність звичайної допомоги в консультуванні щодо реєстрації новоприбулих емігрантів у місцевих відділах поліції, так і через шахрайство чи обкрадання переселенців, маніпуляцію ними тощо. Доволі ґрунтовно широкий спектр проблем, з яким стикалися українці в Канаді, описав згадуваний вище В. Гавриш (Гавриш, 1974, с. 53). З багатьох він, зокрема, виділяв дві найбільші проблеми, з якими українці стикнулися в Канаді. Одна стосувалася того, що, як він писав, "про нас, українців, тоді в Канаді ще ніхто не чував" (Гавриш, 1974, с. 54), а по-друге, українців сприймали через призму геополітичної кон'юнктури: "Нас називали "рутінієн", "галішен"... старалися переконати, що ми австрійці..., а австрійці є ворогами Канади, бо Австрія є з Англією у війні, а Канада належить до Англії" (Гавриш, 1974, с. 54). Такі речі були не винятковими та доволі сильно впливали на організацію побуту українців. Йшлося про те, що українські емігранти, якщо бажали отримати канадійське громадянство чи, бодай, реєстраційну картку емігранта у спеціальних установах, практично завжди змушені були доводити свою ситуацію, національність і статус. Слід відзначити, що на питанні ідентичності українських мігрантів з Галичини акцентував увагу Глава Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький у посланні "Канадійським Русинам". Він наполегливо закликав пам'ятати своє походження, не соромитися свого народу та наголошував: "Як будуть списувати людність Канади, записуйтеся всі до одного як Русини-католики греко-католицького обряду – яко Ruthenian-catholic of greek-catholic rite in communion with Rome" (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 49).

Осінь 1910 р. стала важливою для українських спільнот Канади. Першочергово для тих, які склалися з вихідців із західноукраїнських теренів. Саме в цю пору року відбувся приїзд до Канади Глави Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького. Слід зауважити, що його візит далеко не всі українці, зокрема з теренів "Великої України", сприйняли позитивно. Під час своїх візитацій до українських громад та поселень у Монреалі, Вінніпегу, Йорктоні (Саскачевані), Мондері та інших містах він стикнувся з агресивними прихильниками соціалістичних рухів. Зокрема у Ванкувері – місті провінції Британській Колумбії, місцеві соціалісти, на знак протесту, обкидали його яйцями (Божик, 1927, с. 90). Проте

такі речі були, радше, винятком, аніж закономірністю. Натомість для українців з Галичини та Буковини перебування митрополита Андрея в Канаді, мало велике значення, про що свідчать численні публікації в газетах, які були присвячені його приїзду. Насамперед його візит засвідчив той факт, що українці в еміграції не забуті на батьківщині. І в даному випадку слід підкреслити, що страх бути забутим на рідній землі можливо і не був фобією в середовищі українських емігрантів, та страх втратити зв'язок з Україною був доволі поширеним серед них.

Причиною візиту митрополита Шептицького до Канади був не просто візит ввічливості до співвітчизників на поселеннях. Він передбачав свого роду їхній аудит на стан соціально-економічного благоустрою, культурно-освітньої формації, розуміння запитів громад, викликів тощо. Вже в 1911 р. у згаданому посланні "Канадійським Русинам", яке він написав після повернення, Глава церкви визначав низку викликів, які стояли перед українською діаспорою. По-перше, він наголошував на відсутності греко-католицьких священників та єпископів, які б могли опікуватися громадами; по-друге, надзвичайно гостро стояло питання роботи з українською молоддю, в якому А. Шептицький був надзвичайно категоричним. Апелюючи, власне, до неї він писав: "Если Ваша праця має бути хосенною для народа, то мусить відповідати его потребам. Если хочете мати вплив на нарід, не можете бути ему чужими..." (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 9). По-третє, у посланні з прикрістю вказувалося на недостатньому рівні самоорганізованості громад, байдужості, шахрайстві, алкоголізмі серед українців. В контексті останнього митрополит також писав: "Кілько то треба навстидати ся за наших людей, коли чоловік питає якого американина чи англійчика о его мніне що до Русинів. Булиб добрі люди, відповідають, як би не пиянство" (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 57).

Безумовно, було чимало й інших проблем, які походили від вищезазначених викликів. Проте саме митрополит і виявився ініціатором їхнього вирішення. Однак у контексті цього заслуговує на увагу один важливий і до певної міри невідрефлексований в історіографії аспект. А. Шептицький відповідальність за вирішення труднощів соціального-економічного, освітнього, культурного і навіть церковного характеру покладав безпосередньо на спільноти діаспори. Він дорікав їм у тому, що в них не ведеться елементарного обліку кількості галичан у Канаді, існує байдужість до визнання та признання своєї ідентичності. Саме він у 1911 р. публічно оприлюднив цифру, яку отримав в "Immigration Office" в Оттаві, щодо кількості зареєстрованих русинів. Вона становила 3107 осіб (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 48), яка, на його думку, була далеко не об'єктивною. І його твердження було абсолютно вірним, оскільки перепис населення Канади за 1911 р. демонстрував, що кількість українського населення в країні становила 75 422 осіб (Українські поселення, 1980, с. 209). Очевидно, що це чимала цифра. Проте фактом є й те, і це цілковито усвідомлював Глава УГКЦ, що така численна група не мала жодного національного осередку, який би здійснював опіку над нею, надавав моральну чи матеріальну підтримку. Інакше кажучи, українські переселенці були позбавлені консолідуючої інституції. І, власне, митрополит Шептицький після поїздки до Канади включився у виправлення ситуації. У серпні 1912 р. митрополитичий дім у Львові делегував до Канади спеціального призначеного папою Пієм XI єпископа Никиту Будку. Саме з нього розпочався процес становлення єпархії

УГКЦ в Канаді та звершився тривалий шлях виходу українських греко-католиків з-під юрисдикції римо-католицької церкви. Слід зауважити, що це мало, до певної міри, і політичне значення, оскільки, як стверджував греко-католицький священник у Канаді П. Божик, "Цим самим Рим признав українців окремим народом від інших народів, а їхню церкву окрему від римо-католицької церкви" (Божик, 1927, с. 104–105).

Призначення та приїзд до Канади Н. Будки виявилися вдалим розрахунком митрополита Андрея Шептицького. Цілком справедливо можна стверджувати, що він очолив масштабну акцію, яку розгорнула Українська греко-католицька церква в Канаді. Одне із пріоритетних завдань на єпископській кафедрі, як він сам писав у перших рядках свого пастирського листа від 20 квітня 1913 р., полягало "... в гірких обставинах життя гуртувати, вести, хоронити і боронити (...) переміщених на нерідну землю" українців (Лист пастирський Никити Будки..., 1913, с. 3). Цій проблематиці було присвячено пастирського листа Н. Будки під назвою "Дороговказ для русинів, що ідуть до Канади" від 5 квітня 1913 р. Його зміст перегукувався з пастирським посланням митрополита Андрея "Канадійським Русинам". Ним автор звертався до переселенців із цілою низкою застережень, якими намагався забезпечити новоприбулих українців від потенційних загроз та зорієнтувати в правильності їхніх дій при переїзді до чужої країни. Серед пріоритетних пересторог, на які звертав увагу Никита Будка, слід виділити шахрайство з боку місцевого населення щодо новоприбулих українців, а також і від осіб, які пропонували новоприбулим роботу, місце проживання чи інші послуги. У своєму листі автор називає їх "агентами", що "... наших людей всюди не опускають, а у вільній Канаді в особливий спосіб чіпають ся наших переселенців і часто-густо супроводжують їх на манівці. Та тьма "приятелів", що обсідає наших людей по опущенню корабля, як карамха і тягне з них послідні соки і сили, се найнебезпечніша річ в Канаді" (Дороговказ для русинів..., 1913, с. 6). Таке застереження Никити Будки було небезпідставним, адже він був свідком різних ситуацій, оскільки до церкви переселенці часто зверталися по допомогу. Він отримував інформацію про подібні явища і від духовенства, яке служило на поселеннях. До речі, про своє становище після прибуття в порти Канади та випадки зустрічей з "агентами" описувалося переселенцями в листах до рідних в Україні та до місцевих греко-католицьких священників у самій Канаді. В одному з таких листів від 16 травня 1912 р. один з емігрантів П. Бойчук, який був свідком шахрайських витівок "агентів", писав: "Еміграційні агенти ловлять свою наживу, де лиш можна, та не зважають на ніщо, аби лиш в конкуренції з другими компаніями вийти з найбільшою здобиччю" (З "Нового краю"..., 1991, с. 43). Таких чи подібних випадків було багато. Вони, на жаль, ставали закономірністю аніж випадковістю, знаходили відображення навіть в емігрантській художній літературі.

До речі, історія перших пастирських листів Никити Будки є доволі цікавою. Він писав їх на основі аналізу повідомлень та звернень від діаспоріян, а також зібраної інформації під час поїздок по українських поселеннях. Таким чином, пастирські листи були результатом аналізу ним труднощів, які стояли перед переселенцями, а також вони свідчили про повну заангажованість єпископа у справу українців та його намагання знайти шляхи їхнього розв'язання: визначення першочергових заходів для покращення їхніх соціальних умов, соціального захисту, горизонтальної організації відносин тощо.

Проте ключову проблему, яку єпископ намагався вирішити – надати широку соціальну підтримку українським переселенцям, "слабих і бідних...", зовсім не пригатованих до вільної Канади" (Лист пастерський Никити Будки..., 1913, с. 6).

Ще одна засторога єпископа стосувалася процедури працевлаштування переселенців та обговорення з роботодавцем фінансових зобов'язань, в першу чергу розміру заробітної плати. Никита Будка і тут був доволі категоричним. У вже згадуваному пастирському листі від 5 квітня до українців на поселеннях Канади єпископ наголошував: "Коли думаєте, що один з них заслугоє, щобисьте за ним пішли і годиться на якусь роботу, то при укладі контракту зараз зобачите, що він вже інакше говорить. Він Вам обіцяє певну суму доларів на тиждень. Гарні гроші, добрий заробок... Але пам'ятайте і не забудьте спитати его перед підписанем контракту, кільки Ви будете мусіли платити за "борт" т. є. за хату, харч, пранє і т. д. тижнево. Бо часто йде на то цілий заробок так, що і оден доляр не зістане по тяжкій тижневій праці" (Дороговказ для русинів..., 1913, с. 7). У свою чергу владики закликав убезпечуватися і від "приятельства" з "агентами", всіляко уникаючи "могоричів з агентами" (виписки. – *Авт.*) (Дороговказ для русинів..., 1913, с. 7), подарунків, обіцянок, а для дівчат фліртувань з чужинцями. Щодо останнього, його звернення було особливо жорстким. Никита Будка закликав: "Особливо будьте дуже обережні жінки і дівчата! Не приймайте жадних дарунків, що їх Вам пхають в руки, ні цукерків, ні паперів, нічого. Не відповідайте агентам, не кажіть куда їдете і до кого, не робіть жадних знакомств з чужими і незаними Вам людьми! Бо Ваші агенти, то найстрашніші люди в світі! І не стямите ся як і коли а можете бути продані до домів розпусти! ... Перед агентами ніхто не є досить безпечним. Перед ними перша моя пересторога до Вас. Дорогі Браття і Сестри" (Дороговказ для русинів..., 1913, с. 8).

Такі застереження, до яких вдавався у своїх пастирських листах єпископ Никита Будка, не слід сприймати упереджено. Це аж ніяк не було свідченням однобокого сприйняття ним реалій та обставин побуту українських переселенців. Радше, в листах відображалися ті ключові соціальні проблеми в середовищі діаспори, які потребували першочергового розв'язання. До речі, про них йшлося і на шпальтах української періодики в Канаді. Одним з прикладів є статті в україномовному часописі "Новини", що виходив в Едмонтоні. Зокрема, у виданнях за той таки 1913 р. зустрічається чимало статей та коротких заміток про проблемні ситуації в провінції Альберта, заручниками яких ставали українці. Наводився й цілий ряд причини, які негативно впливали на соціальне становище переселенців. Починаючи від утисків економічного характеру та закінчуючи розгульним способом життя українців – алкоголізму, чварам, шантажам тощо, було присвячено чимало публікацій (На зимли ніколи не втратите..., 1913, с. 4).

Іншою проблемою, з якою стикалися українські переселенці, було, так зване рекетирство. Це коли місцеві підприємці, залучаючись підтримкою місцевих органів влади, могли відібрати в українців їхній бізнес (готель, магазин, ресторан, землю тощо) (Гавриш, 1974, с. 79–84). З уже згадуваного послання А. Шептицького "Канадійським Русинам" та пастирських листів Н. Будки дізнаємося й про інші факти маніпуляції українськими громадами, зокрема через використання церковно-релігійного фактору. Так, обоє констатували факти існування серед українських поселень псевдоєпископів,

які за кошти висвячували священників без належної для цього підготовки та формації. Зокрема, митрополит Андрей згадував про російського православного священника Серафима який, прибувши з Росії, почав "...добрі заробляти гроші, наняв ся пресвітеріям за комедиянта і став всюди удавати єпископа" (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 11). Більше того, дізнаємося з послання, що він на висвяченні священників розгорнув бізнес, маніпулюючи свідомістю вірних греко-католицької церкви, користуючись їхньою наївністю та відсутністю греко-католицького духовенства на окремих поселеннях. Власне це, очевидно, і змусило митрополита написати у посланні до вірних: "Як до церкви независимих, так і до православних не можете ходити" (Митрополит Андрей Шептицький..., 1911, с. 31). Натомість єпископ Никита застерігав і від впливу протестантських шарлатанів: "Не лакомте ся на се і сьміло відганяйте тих дурисвітів проч від себе" (Дороговказ для русинів..., 1913, с. 8). Подібний тон у ставленні до релігійних шахраїв зустрічаємо не лише в єпископа Никити Будки, а й інших греко-католицьких священників в Канаді – о. В. Жолдака, о. Р. Волинця, о. А. Сабуріна та ін.

Таким чином, поїздка митрополита Шептицького до Канади у 1910 р. виявила, з одного боку, численні проблеми в житті та побуті українських емігрантів, а з іншого – визначила перед проводом УГКЦ та майбутньою канадською єпархією широкий спектр завдань для першочергового вирішення. Його звернення до переселенців були далеко не лише про патріотизм, а, як влучно відзначив В. Кудрик, "писалися від біди, з безвиходу" (Кудрик, 1955, с. 36). Власне, саме тому призначення греко-католицького єпископа для українців, зокрема з Галичини, виявилось більш ніж актуальним. І Никита Будка виявився саме тієї кандидатурою, яку УГКЦ делегувала до Канади для допомоги переселенцям через створення та розбудову церковної інституції. У скорому часі виявилось, що єпископ Будка, попри усі нарікання на його літургійні практики, є непоганим менеджером у справі соціальних комунікацій. Про його роль в організації відносин церкви з діаспорою та консолідації останньої відзначалося з боку переселенців перед Главою УГКЦ під час його другого перебування в Канаді у серпні 1921 р. (Марунчак, 1981, с. 18).

Схвальні оцінки єпископській діяльності в адрес Никити Будки лунали і від самих греко-католицьких священників. Зокрема, привертає увагу відгук о. П. Божики. Серед вагомих досягнень єпископа та Української греко-католицької церкви в Канаді загалом, відзначав він, було отримання "чартеру для своїх парафій" – права, яке надавалося греко-католицьким громадам Канади, на "працю і життя, утримання майна, право будувати церкви, сирітські захоронки, дома пристарілих, шпиталі, розвивати релігійну пресу, семінарії та школи при церквах". Як виявилось, це право надавало певний захист переселенцям від сваволі місцевих адміністрацій. У 1913 р. його отримала кожна провінція Канади, у якій проживали українці (Божик, 1927, с. 107).

Та окрім соціальних проблем, які Українська греко-католицька церква в Канаді намагалася допомогти вирішити переселенцям, були й інші, що породжували численні конфлікти серед українців. На перший погляд, здавалося б, вони не могли впливати ані на їхню господарську діяльність, ані на матеріальні блага загалом. Проте вони породжували конфронтацію між українцями в еміграції і це були розбіжності на політичному ґрунті. Українська діаспора в Канаді не була позбавлена впливів різноманітних політичних партій та рухів. Їхній вплив

на переселенців далеко не завжди був позитивним, а подекуди і вкрай негативним. У вже згаданому паспорському листі від 20 квітня 1913 р. Н. Будка наголошував: "... Приставане до місцевих провінційальних партій ... се нас розбиває на часті і ослабляє і не лише не дасть ніколи скористати зі свободи на Канадійській землі, але і народности загрожує, бо з такими незлученими в одно частями ніхто політично мислячий не числиться" (Лист пастерський Никити Будки..., 1913, с. 5). Намагаючись знайти "рецепт" розв'язання цієї проблеми, єпископ пропонував власний, який базувався на галицькому досвіді – консолідація українців навколо церкви. Це був перевірений спосіб в умовах відсутності національної інституції стати церкві гарантом відстоювання та збереження прав українських переселенців, ментором в організації ними власного побуту та налагодження комунікації, у тому числі на політичному ґрунті: "Сполука Русинів з місцевими політичними партіями буде лише тоді корисна, коли наперед будуть самі злучені в одно, а се інакше не можливо, як лише через Церков" (Лист пастерський Никити Будки..., 1913, с. 5). Інакше кажучи, він апелював до традиції організації суспільно-політичного життя на західноукраїнських землях, називаючи його "народним" і тісно переплетеним з церквою: "У нас більше чим у других народів є жите народне стисло зв'язане з нашою Церквою" (Лист пастерський Никити Будки..., 1913, с. 5) (йдеться саме про УГКЦ. – *Авт.*).

Прикутість особливої уваги до політичної діаспори була далеко небезпідставною. Станом на 1918 р. її кола були доволі чисельними, ідеологічно розмитими та радикально налаштованими щодо опонентів. І це, на жаль, вилилося у локальну трагедію, яка суттєво підірвала роботу, яку проводила єпархія Української греко-католицької церкви в Канаді. Так, у 1918 р. серед українських греко-католицьких громад Канади відбувся розкол саме на політичному ґрунті, внаслідок якого було утворено Українську греко-православну церкву. Фінального апогею ця ситуація, на думку о. П. Божика, набула навколо непорозуміння щодо молитви-панахиди до роковин пам'яті Т. Шевченка (Божик, 1927, с. 219).

Яскравим прикладом одного з таких конфліктів, якому УГКЦ не вдалося запобігти, був пов'язаний з появою в Канаді дипломатичного представництва уряду Є. Петрушевича (Марунчак, 1981, с. 9). За словами В. Гавриша, "друга еміграція накинута на гострою критикою на існуючі організації, до певної міри осудила їх, що вони замало націоналістичні, і почала творити власні, нові організації" (Гавриш, 1974, с. 84). Про труднощі у відносинах між різними гілками української еміграції йшлося і на шпальтах часопису "Наш Поступ", який виходив в Альберті. В одному з них вже за 18 грудня 1923 р. автор з прикритістю констатував той факт, що "Живемо в Канаді одинцем і кожний про себе. Не дбаємо один про другого, не помагаємо один другому, не можемо згідно і в спілці взятися і провадити будь якої справи..." (Заповіт Мудрого Батька, 1923, с. 2). Далі автор описував наслідки таких взаємовідносин: "... і не дивно, що на кожнім кроці нас визискують, висмівають, один одного при другім нищать і ламають..." (Заповіт Мудрого Батька, 1932, с. 2). У цьому відчитується не просто проблема в комунікації на різних рівнях, а, радше байдужість до шляхів її пошуку. Хтось намагався бучити причини кризи у відсутності інтелігенції, хтось у відсутності просвітницької роботи серед спільнот діаспори, а хтось у недоопрацюванні українських церков. Але й пошук причин, які лунали, був, радше емоційним аніж конструктивним намагання розібратися в ситуації.

Проте той факт, що доля самих українців в Канаді перебувала в їхніх руках, містилася у "Відозві Інституту ім. М. Грушевського" в Едмонтоні за 1922 р. У ній зазначалося: "... кличемо до українського народу в провінції Альберти, застановитись над своєю будучністю, над своїми дітьми, а побачити той свій гріх байдужості" (Відозва Інституту ім. М. Грушевського, 1922, с. 3). Це ж саме намагалися донести до українців і греко-католицькі священники безпосередньо на поселеннях.

Та, на жаль, неоднорідність політичних організацій та рухів, відмінності в поглядах на українське питання тощо, породжували розбрат в колах емігрантів, і убезпечитися від цього було практично неможливо. З одного боку, УГКЦ не заперечувала візити колишніх політичних лідерів Української революції до українських громад з метою розширення горизонтальних комунікацій у доволі замкнутій спільноті українців, проте, з іншого боку, перед політичними організаціями відкривалися можливості формування власної аудиторії симпатиків, яких часто втягували в політичні ігри. Але відносини єпархії Української греко-католицької церкви з представниками української політичної еміграції, у тому числі після 1920 р., це інша тема для дослідження, що потребує занурення у феномен політичної еміграції, її багатогранності, ідейні засади та принципи.

Дискусія і висновки

Підсумовуючи діяльність Української греко-католицької церкви у сфері надання соціальної підтримки українським переселенцям у Канаді у перші десятиріччя XX ст., слід відзначити не сам по собі її факт. Єпархія УГКЦ на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким розробила цілу візію щодо включення церкви в налагодження соціальних умов проживання емігрантів. Перший візит Глави церкви до Канади та його зустрічі з представниками місцевих політичних партій та адміністрацій, підприємцями, єпархами РКЦ в Канаді мали на меті встановлення захисту для українців. Призначення першого єпископа УГКЦ, підтримка церквою розвитку монашого життя в Канаді саме в зазначеному вище ключі і слід розглядати. Окрім створення української національної інституції, яка б виступала гарантом збереження прав переселенців, Никита Будка саме церкву зумів зробити такою структурою. Розширення її мережі впродовж 1900–1920 рр., отримання "чарту" на забезпечення захисту прав українцям є лише свідченням тому. Провотум довіри до Української греко-католицької часто можна простежити в публіцистичних статтях та літературних творах українських переселенців, які виходили в Канаді. Такий прояв поваги був зовсім небезпідставним. Це можна побачити, зокрема, в поемі М. Мандрика "Канада" (Мандрик, 1961, с. 23) та багатьох інших публікаціях, які були відгомонам суспільної думки в середовищі української діаспори.

Список використаних джерел

- Богачевська-Хом'як, М. (2021). Громада-єпископ-Церква: Константин Богачевський і становлення української католицької митрополії в США. Український католицький університет.
- Божик, П. (1927). Церков українців в Канаді (Причинки до історії українського церковного життя в Британській домінії Канаді за час від 1890–1927). Канадійський Українець.
- Борітєса-лоборете... Огляд діяльності Спортивного Товариства "Україна" в Торонті, Канада за роки 1948–1949. (1950). Друкарня ОО. Василіяна.
- Відозва Інституту ім. М. Грушевського. Наш Поступ, 6 листопада 1922.
- Гавриш, В. (1974). Моя Канада і я. Спогади й розповіді про українських піонерів у Канаді. б.в.
- Дороговказ для русинів, що ідуть до Канади. Лист пастерський Никити Будки єпископа канадійських русинів. (1913). б.в.

З "Нового краю". Листи українських емігрантів з Канади. (1991). О. Сич. (Упоряд.). Видавництво Канадського інституту українських студій, 45.

Заповіт Мудрого Батька. (1923). *Наш Поступ*, 18 грудня 1923.

Кошетар, У. (2005). *Українська греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини (1900–1939 pp.)*. МАУП.

Кудрик, В. (1955). *Маловідоме з історії греко-католицької церкви*. Тризуб, Т. 2.

Лист пастерський Никити будки, єпископа Канадійських Русинів, О потреби організації. (1913). West Canada Publ. Co. Ltd.

Мандрик, М. (1961). *Канада. Поема*. Printed by National Publishers Limited.

Марунчак, М. (1970). *Студії до історії українців Канади*. Т IV. Printed by the Trident Press Ltd.

Марунчак, М. (1981). *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920–1923*. Printed by the Trident Press Ltd.

Митрополит Андрей Шептицький. (1911). *Канадійським Русинам*. Печатня ОО. Василян.

На зимлі ніколи не втратите! *Новини*. 25 грудня 1913.

Страшна свята трагедія в Калюмет. *Новини*. 27 грудня 1913.

Українські поселення. Довідник (1980) М. Мілянчик (Ред.). Computoprint Corporation.

References

A signpost for Ruthenians going to Canada. Pastoral letter of Nikita Budka, bishop of the Canadian Ruthenians. (1913). [w.p.] [in Ukrainian].

A terrible tragedy at a holiday in Calumet. News, December 27, 1913 [in Ukrainian].

Appeal of the Institute named after M. Hrushevskiy. Our Progress, November 6, 1922 [in Ukrainian].

Bohachevska-Khomiak, M. (2021). *Community-Bishop-Church: Konstantin Bogachevsky and the formation of the Ukrainian Catholic Metropolis in the USA*. Ukrainian Catholic University [in Ukrainian].

Bozyk, P. (1927). *Church of the Ukrainians in Canada (From the history of Ukrainian church life in the British Dominion of Canada in the period from 1890 to 1927)*. Canadian Ukrainian [in Ukrainian].

Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 45 [in Ukrainian].

Fight and win... Review of the activities of the Sports Association "Ukraine" in Toronto, Canada for the years 1948–1949. Basilian Press [in Ukrainian].

From the "New Land". Letters of Ukrainian Emigrants from Canada. (1991). O. Sych (Compiled and with an introduction).

Hawrysh, W. (1974). *Memoirs and stories of Canadian Ukrainian pioneers*. [w. p.]. [in Ukrainian].

Koshetar, U. (2005). *The Ukrainian Greek Catholic Church in the social and political life of Galicia (1900–1939)* [in Ukrainian].

Kudryk, V. (1955). *Not enough is known about the history of the Greek Catholic Church*. V. 2. Printed by the Trident Press Ltd [in Ukrainian].

Mandryk, M. (1961). *Canada. Poem*. Printed by National Publishers Limited [in Ukrainian].

Marunchak, M. (1970). *Studies in the History of Ukrainians in Canada*. V. IV. Printed by the Trident Press Ltd [in Ukrainian].

Marunchak, M. (1981). *Metropolitan Andrey Sheptytsky in the West 1920–1923*. Printed by the Trident Press Ltd [in Ukrainian].

Metropolitan Andrey Sheptytsky. (1911). *Canadian Rusyns*. Printed by the Basilians Press [in Ukrainian].

Pastoral letter of Nikita Budka, bishop of the Canadian Ruthenians, On the need for organization. (1913). West Canada Publ. Co. Ltd [in Ukrainian].

Testament of the Wise Father. December 18, 1923 [in Ukrainian].

Ukrainian settlements. Handbook. (1980). M. Milanych (Ed.). Computoprint Corporation.

You will never lose on earth. News, December 25, 1913 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 10.09.24
Прорецензовано / Revised: 16.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 16.09.24

Taras PSHENYCHNYI, DSc (Hist.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-2484-2694
e-mail: pshenychnyi.taras@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE DIOCESE OF THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH IN CANADA AND ITS PARTICIPATION IN THE ORGANIZATION OF THE LIFE OF UKRAINIAN IMMIGRANTS AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Background. Migration of Ukrainians to Canada at the beginning of the 20th century – a complex and multifaceted page in the history of Ukrainian emigration. In its scope, it covered various social strata, which exported Ukrainian culture, traditions, and the church beyond ethnic territories. The church, in particular, occupied a special place in the life of the diaspora, turning into an authoritative institution. In particular, the article talks about the role of the Ukrainian Greek Catholic Church in the organization of assistance to Ukrainian resettlement in Canada.

Methods. For a comprehensive view of the role of the diocese of the UGCC in Canada, its mentoring programs for Ukrainian immigrants, the principle of systematicity, analytical understanding, and chronological sequence was applied, which was used for a step-by-step analysis of the work of the diocese of the UGCC in Canada with Ukrainian immigrants.

Results. The article presents the beginnings of the work of the diocese of the UGCC in Canada with Ukrainian emigrants in the first decade of its creation. In particular, the main emphasis is placed on the activities of the first Greek-Catholic bishop Nikita Budka, who was the first to create mentoring programs at the diocesan level for the faithful of the UGCC. The work reveals a wide range of challenges faced by both emigrants and the church. Were demonstrated the integrity of the social service of the UGCC, the role of Metropolitan Andrey Sheptytskyi in the organization of the Ukrainian diaspora, etc.

Conclusions. Based on the analysis of a wide range of special sources, the key vectors of the activities of the Greek Catholic Diocese of the UGCC in Canada, primarily its head Nikita Budka, have been identified.

Keywords: Canada, Ukrainians of Canada, Ukrainian diaspora, Ukrainian Greek Catholic Church, Nikita Budka, social and political activity, Canadian Ukrainian, cultural and educational activities, government of Canada.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.